

در بعضی از محافل علمی تفکر انتقادی به معنای همه اعمال تفکر است از حل مساله و تصمیم گیری گرفته تا تجزیه و تحلیل روابط جزء و کل در فرایند تفسیر. تفکر وقتی انتقادی است که متفکر به دقت به تجزیه و تحلیل مباحث بپردازد، در پی شواهد ارزشمند باشد و به قضاوت و نتایج سالم برسد. به عبارت دیگر تفکر انتقادی به معنای ارزشیابی یا قضاوت کردن درباره درستی یا نادرستی چیزی است و برخلاف مفروضات عامه هرگز به معنای منفی نگری یا عیب جویی نیست و هدف از آموزش تفکر انتقادی تربیت انسان هایی است که از اغراض شخصی به دور باشند و در کار خود صراحت و دقت داشته باشند برخی متخصصین تعلیم و تربیت آن را اینگونه تعریف می کنند: تفکر انتقادی عبارت است از « تقویت و تداوم فعالیت های شناختی برای حل مساله ای پیچیده» و «قضاوت معلق با بدبینی سالم ( نقد سازنده) و پرهیز از تعجیل در قضاوت»

برای کسب هر مهارتی نیاز به ایجاد عوامل بستر ساز می باشد از مهمترین عوامل بستر ساز تفکر انتقادی می توان به موارد ذیل اشاره نمود:

۱- **دانش:** مهارت و دانش و تسلط بر آن از عناصر اصلی موفقیت تفکر انتقادی در آن زمینه است. اگر ندانیم که درباره چه فکر می کنیم قادر به فکر کردن نخواهیم بود.

۲- **منش و مشرب:** منش به معنای تردید منطقی است یعنی آمادگی برای بررسی جایگزین ها نه طرد

بی چون و چرای همه چیز. هیچ گاه کسی با طرد همه چیز متفکر منتقد نخواهد شد.

۳- **اقتدار:** توانایی و آمادگی برای تمرین تفکر انتقادی در موقعیت خاص در فرایند عمل با دشواریهایی همراه است. متفکران منتقد اهل مباحثه و سرو صدا هستند و در برابر دشواریها مقاوم هستند.

### **به منظور تقویت تفکر انتقادی لازم است فرد مهارت های ذیل را کسب کند**

۱- توانایی تعریف و شفاف سازی مساله: که شامل تشخیص دیدگاه های اصلی، مقایسه شباهتها و تفاوتها و تشخیص اطلاعات مربوط و نامربوط است.

۲- توانایی قضاوت درباره اطلاعات مربوط به مساله: شامل تمایز بین حقیقت، عقیده و قضاوت مستدل است

۳- حل مساله یا استخراج نتایج: شامل تعیین کفایت اطلاعات به دست آمده و توانایی تصمیم گیری و پیش بینی نتایج احتمالی است.

### **روش آموزش مهارت های تفکر انتقادی**

تفکر انتقادی در رشته های مختلف باید به شیوه های مختلف توسعه یابد لذا نمی توان دستوالعمل ثابتی را برای آموزش و پرورش تفکر انتقادی در تمام رشته ها صادر کرد. چهارچوب زیر باید در بستر دروس مختلف به کار گرفته شود تا زمینه پرورش مهارت های تفکر انتقادی ایجاد شود:

۱- ایجاد تعادل بین محتوا و فرایند تدریس: اگر با توجه به اولویتهای لازم بین محتوی و فرایند تدریس حفظ شود حتی در زمان محدود کلاس درس نیز می توان هم محتوی و هم مهارت های تفکر انتقادی را آموزش داد.

۲- ایجاد تعادل بین سخنران و کنش متقابل: تشویق به پرسش و پاسخ و ایجاد فضای تبادل اندیشه در کلاس درس. مهارت های تفکر انتقادی هنگام بحث و تبادل اندیشه و حل مساله به بهترین وجه پرورش می یابد.

۳- سازماندهی کلاس درس: آغاز کردن هر جلسه درس با طرح یک سوال مرتبط با موضوع درس، می توان از اخبار، مقالات، روزنامه ها و مجلات مربوط به درس استفاده کرد. در این فرایند لازم است مدرسان برای اظهارات غلط و یا درست فراگیران در فرایند بحث و تبادل اندیشه ارزش یکسانی قائل شوند، زیرا محصول تفکر آنان است لذا در این فرایند لازم است محیطی پذیرا و امن برای جلب مشارکت فراگیران ایجاد شود. همچنین طراحی فضای کلاس به گونه ای که باعث کنش متقابل شود، لازم است. در کل نظام آموزش و پرورش به جای ارائه صرف اطلاعات به یادگیرندگان باید موقعیت های مناسب برای پرورش تفکر آنان را فراهم آورد.

### **نقش تکالیف نوشتاری در تدریس تفکر انتقادی**

تنظیم و به کارگیری تکالیف نوشتاری موجب تحریک تفکر انتقادی و نوعی چالش فکری در کلاس

درس می شود اما باید به ماهیت تکالیف، رشته تحصیلی و اثر بخش و مفید بودن تکالیف توجه شود. به اعتقاد بسیاری از صاحب نظران توجه به تکالیف ذیل و اجرای موثر آن ها موجب پرورش تفکر انتقادی خواهد شد.

۱- خلاصه نویسی باعث درک و فهم مطالب و پردازش مفاهیم و مسائل خواهد شد. و فراگیران با اولویت بندی کردن مطالب جداسازی مطالب ضروری و غیر ضروری تفکر انتقادی را در خود پرورش می دهند

۲- ارائه مقاله های تجزیه و تحلیلی کوتاه فراگیران را به مباحثه و قضاوت در کلاس درس و پذیرش یا رد مستدل و مستند دیدگاه ها تشویق می کند.

۳- ایجاد ارتباط بین تجربه های روزمره و مفاهیم انتزاعی می تواند باعث پرورش تفکر انتقادی شود. مسائل مطرح شده در مقالات، مجلات و روزنامه ها خلاقانه ترین شکل ایجاد این نوع ارتباط است. این تمرینها فراگیران را مجبور می سازد درباره دیدگاه ها، عقاید یا تعصبات موجود در نوشته های رایج و مشهور پرسش هایی را مطرح کنند. بررسی این پرسشها فراگیران را در ایجاد نوعی تردید مفید و سالم درباره مطالب منتشر شده یاری می رساند و باعث رفع سوء تفاهمات می شود. مقاله ارائه شده در کلاس باید کوتاه و مختصر باشد به حدی که بتوان در پنج دقیقه ارائه داد. در این نوع مقالات می توان خلاصه کردن شناسایی نکات اصلی و تمثیل سازی

برای مفاهیم و اصول انتزاعی را بتدریج به فراگیران آموخت.

۴- تعیین طرحهای تحقیقاتی کوتاه که باید در خارج از کلاس درس تهیه شود. این تکالیف باید به حدی کوتاه باشد که بین جلسات کلاس تکمیل شود.

۵- شبیه سازی: یکی از نقاط ضعف تکالیف نوشتاری این است که با دنیای واقعی ارتباط ندارد، هر چه کلیف مربوط به تفکر انتقادی بیشتر واقع گرایانه باشد، یعنی برای حل مشکلی واقعی گام بردارد فراگیران بیشتر با مشکلات واقعی روبرو خواهند شد. در شبیه سازی فراگیران بیشتر باید نقشی را در وضعیت بحرانی بپذیرند و تحلیل خود را از یافته ها به دیگران ارائه دهند.

در مجموع تکالیف باعث آشنایی مدرس با مراحل فکری فراگیران می شود و به این طریق قادر خواهد بود به فراگیران کمک کند فرایند فکری خود را وضوح ببینند و از پیشرفت خود در ایجاد تفکر انتقادی آگاه شوند.



## تفکر انتقادی

تهیه و تنظیم کننده :  
دکتر زهرا ملازم